

The background of the cover is black, overlaid with large, expressive brushstrokes in shades of orange, yellow, and red. A faint, semi-transparent clock face is visible in the center, showing Roman numerals and hands. The text is arranged in two vertical columns on the left side.

Religia
wobec
historii,

historia
wobec
religii

pod redakcją
Elżbiety Przybył

Religía
wobec
historií,

historia
wobec
religií

Religia
wobec
historii,

historia
wobec
religii

pod redakcją
Elżbiety Przybył

© Copyright by Zakład Wydawniczy »NOMOS«, 2006

Recenzje: dr hab. Henryk Hoffmann
prof. dr hab. Andrzej de Lazari

Książka dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
i Uniwersytet Jagielloński

Redakcja i korekta: Alina Doboszevska
II korekta: Magdalena Pawłowicz
Redakcja techniczna: Dariusz Piskulak
Projekt okładki: Joanna Tokarczyk

ISBN 83-60490-24-4

KRAKÓW 2006

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u
tel./fax (12) 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl
www.nomos.pl

Druk: Technet Sp. z o.o. & za-pis, Kraków

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
I – INSPIRACJE	
TADEUSZ GADACZ, Czas, wieczność, sens dziejów	11
ANDRZEJ SZYJEWSKI, Historia a granice mitu	24
GRZEGORZ RYŚ, O trudnościach wpisanych w uprawianie historii religii na przykładzie historii Kościoła	34
KRZYSZTOF DOROSZ, Zabójstwo Boga i gnoza	46
JERZY PROKOPIUK, Dzieje kosmosu jako historia człowieka. Antropozoficzna kosmogonia i historiozofia	55
II – PERCEPCJA HISTORII W SYSTEMACH FILOZOFICZNO-RELIGIJNYCH	
KRZYSZTOF MECH, Wiara – rozum – dzieje	65
MICHAŁ BOHUN, Historia i religia. Pytanie o swoistość filozofii rosyjskiej	70
ALICJA ŻYWCZOK, Czas uczuć ludzkich. Afirmacja życia a czasoprzestrzeń	81
PIOTR AUGUSTYNIAK, „Poza” historią i religią, czyli Zaratustra i wieczny powrót ..	90
KATARZYNA BARTOSIAK, Człowiek, Bóg, czas w Sartre’owskim egzystencjalizmie ateistycznym	102
MAREK WÓJTOWICZ, Trzy formy czasu w filozofii Mikołaja Bierdiajewa	113
LESZEK AUGUSTYN, Wspólne drogi i rozstaje. Sergiusza Bułgakowa filozofia historii	121
TERESA STANEK, Biblijna interpretacja dziejów jako teofanii. Współzależność historii i religii	131
ELŻBIETA KOTKOWSKA, Pamięć jako miejsce rozpoznawania doświadczanych relacji pomiędzy Bogiem a człowiekiem	143
III – MIT I RELIGIA A FORMY STRUKTURALIZACJI CZASU	
MACIEJ CZEREMSKI, Ewolucja pojmowania terminu „mit”	151
GRZEGORZ WITA, Aszanckie rytuały przejścia i obrzędy periodyczne jako formy strukturalizacji czasu	167
INGA KUŹMA, Etnologiczne badania religijności katolickiej wobec problemu diachronii i synchronii	181

JOLANTA GABLANKOWSKA-KUKUCZ, Czas rzeczywistości tymczasowej i ostatecznej w buddyzmie mahajany.	190
STANISŁAW PRZEPIERSKI, Czas – popiół – religia. Symboliczne funkcje popiołu w życiu religijnym (analiza semiotyczna)	195

IV – RELIGIE A KSZTAŁT HISTORII

ALEKSANDER GOMOLA, Wpływ nowych teorii geologicznych na chrześcijaństwo brytyjskie w XIX wieku, czyli jak ocean czasu pochłoniął historię zbawienia	203
MARIUSZ DOBKOWSKI, W poszukiwaniu wygasłych religii. <i>Mitologia Słowian</i> Aleksandra Gieysztor i <i>The Manichaean Body</i> Jasona Davida BeDuhna jako przykłady rekonstrukcji religii historycznych	212
TADEUSZ CZEKAŁSKI, Historyczne uwarunkowania państwa bezwyznaniowego. Przypadek Albanii	222
ZUZANNA GRĘBECKA, Magiopodobna religia? Indywidualizacja religii we współczesnych popularnych praktykach magii ludowej w Rosji.	231
PIOTR CHOMIK, <i>Didaskalia</i> Sylwestra Kossowa a położenie Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku	243
PAWEŁ F. NOWAKOWSKI, Wielowymiarowość opisu bitwy pod Kutną Horą w ujęciu Wawrzyńca z Brzezowej	253
MIKOŁAJ KRAWCZYK, Czy można być prorokiem w trzynastowiecznej Italii? Tożsamość profetyczna Abrahama Abulafii.	263
AGNIESZKA OLESKA, Uniatyzm jako problem ekumeniczny w stosunkach między Watykanem a Rosyjską Cerkwią Prawosławną Patriarchatu Moskiewskiego.	271

V – RELIGIJNE SYSTEMY HISTORIOZOFICZNE

RAFAL ŁĘTOCHA, Katastrofa czy przesilenie? Zarys historiozofii mesjanistycznej Jerzego Brauna	313
JAROSŁAW WASILEWSKI, Prowidencjonalizm, czyli polska historiozofia pierwszej połowy XVII wieku	327
MACIEJ STRUTYŃSKI, Zmagania cywilizacji. Obecność idei historiozoficznych we współczesnej polskiej myśli politycznej.	336
ARTUR JOCZ, Pomiędzy Lucyferem i Arymanem. Gnostyczna historiozofia Tadeusza Micińskiego	348
KAROL ŁOPATECKI, Koncepcja Boga – Pana Historii wśród żołnierzy Rzeczypospolitej na przełomie XVI i XVII wieku	360
STANISŁAW GRODŹ, Poszerzona teraźniejszość i zawężona przyszłość w cieniu przeszłości? Debaty wokół Johna Mbitiego (afrykańskiej) koncepcji czasu i dziejów	371

VI – CZAS POCZĄTKU – CZAS KOŃCA

MARTA MIKLIČZ, Kosmologia Ojców Kapadockich	383
ANDRZEJ MROZEK, Interwencje boga Ela w historii według ugaryckiego <i>Poematu o Kircie</i>	391
ZBIGNIEW DANIELEWICZ, Historia szczęśliwego końca. Tendencje rozwojowe nauki o niebie w kulturze Zachodu	400
AGATA ŚWIERZOWSKA, Kiedy nadejdzie koniec świata? Specyfika objawień w Nadzu (Korea Południowa)	414
PAWEŁ PLICHTA, „W następnym roku w Jerozolimie!” Perspektywa eschatologiczna Świętego Miasta.	422
ELŻBIETA WIATER, Apokalipsa św. Jana jako chrześcijańska interpretacja historii.	429

VII – RELIGIA I HISTORIA W PERSPEKTYWIE LITERATURY I SZTUKI

CEZARY WAŚ, Symbolika czasu w architekturze sakralnej.	437
JOWITA JAGLA, Dwa światy – dwa czasy w malowanych obrazach wotywnych z Gidel	448
AGNIESZKA KULIG, Religijne symbole zanurzone w historii – filmowa twórczość Andrieja Tarkowskiego	457
MAREK TRACZ, Czas i bezczas w miejscach świętych. Jerozolima i Betlejem w historyczno-moralnej refleksji dziewiętnastowiecznych pielgrzymów polskich	464
PAULINA SZKUDLAREK, <i>Historia est magistra vitae</i> – koncepcja „nowego średniowiecza”	476

WSTĘP

Wpływ historii na kształt religii, jak i religii na kształt historii jest oczywisty. Zadaniem tej książki nie jest próba udowadniania tego, co po wielokroć było już dowiedzione. Autorzy zamieszczonych w niej tekstów pragnęli się raczej przyjrzeć i przeanalizować poszczególne zjawiska historyczne i religijne, aby uchwycić owe zależności w ich konkretnych przejawach. Czym bowiem jest historia? Czym bowiem jest historia? Z całą pewnością nie jest zbiorem obiektywnych faktów zestawionych ze sobą w czasie, gdyż fakt jako taki jest jedynie konstrukcją historyka. To badacz wydobywa go z dokumentów, odpowiednio naświetla i umiejscawia w swojej rekonstrukcji dziejów, daje mu miejsce w łańcuchu innych faktów, które go poprzedzają i następują po nim. Subiektywny charakter ma już samo skatalogowanie wydarzeń, zakłada bowiem (nawet mimowolną) interpretację badacza. Philip Ariès twierdził, że fakt jest zaledwie „szkieletem trwania”, a w związku z tym trwaniem

[...] należy wyróżnić dwa porządki faktów – fakty o dużym znaczeniu, które przebijają się przez tkanekę trwania i wyodrębniają pewne momenty czasowe. Można by pomyśleć, że czas się w nie wczepia i nikt w czasie nie może ich pominąć. Ale są inne fakty, bardziej tajemne, które z samej swej natury pozostają w cieniu, a ludzie, którzy tkwią w czasie, nie podejrzewają ich istnienia. Mają one pewien wpływ na bieg czasu, współdziałają bowiem w konstruowaniu jego fasady. Nie stają się jednak bezpośrednio elementem świadomości historycznego trwania człowieka. Tymczasem były one jednym z ulubionych przedmiotów badań historycznych.¹

Autorzy publikowanych w książce tekstów zajęli się nie tylko tropieniem owych „tajemnych” faktów, ale także ich interpretacją, gdyż to przede wszystkim sens, jaki im nadajemy, pozwala nam odczytywać następstwa wydarzeń jako historię. Ów sens zaś jest silnie związany z naszymi przekonaniem, że światopoglądem i z wyznawaną religią. Wśród uczestników niniejszego przedsięwzięcia znaleźli się zarówno religioznawcy, historycy, teologowie i filozofowie, a także etnologowie, kulturoznawcy i literaturoznawcy, a nawet informatycy. Całość otwiera rozdział zatytułowany *Inspiracje*, na który składają się artykuły wyznaczające kierunki badań podejmowanych w dalszej części książki.

Elżbieta Przybył

---

¹ Ph. Ariès, *Czas historii*, tłum. B. Szwarzman-Czarnota, Gdańsk–Warszawa 1996, s. 235.